

БЪЛГАРСКАТА НАУКА ЗА МИГРАЦИОННИТЕ ДВИЖЕНИЯ НА НАСЕЛЕНИЕТО ПО БЪЛГАРСКИТЕ ЗЕМИ ПРЕЗ XVIII – СРЕДАТА НА XX В. – СЪСТОЯНИЕ НА ПРОУЧВАНИЯТА И ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ПЕРСПЕКТИВИ

Венцислав Мучинов¹, Щелиян Щерионов²,
Даниела Ангелова³

Резюме. В статията се очертава достигнатото в българската наука състояние на проучванията за миграционните движения, осъществявани от населението, обитаващо български земи през периода от XVIII до средата на XX в. Определят се главните етапи в динамиката на този тип изследвания и основните тематични полета, върху които съсредоточават усилията си досегашните изследователи на тази проблематика. Въз основа на направения анализ се установяват неизследваните и слабо проучени проблеми и се формулират основните задачи, стоящи пред бъдещите изследователи в областта на миграционните движения.

Ключови думи: историческа демография, миграции, българска историография, Българско възраждане (XVIII–XIX в.), история на България през периода 1878–1944 г.

В научната литература се е наложило становището под миграции на населението да се разбира териториалното придвижване на хората, свързано с промяна на тяхното местожителство за определен период от време (Минков, 1972, 1989, 1999; Мичев, 1978: 55–94; 1994; Калчев, 2001: 15–28; Сугарева, 2004: 95–100). Миграциите на населението се изследват от различни науки. Превръщането им в предмет на историческата демография е свързано с обстоятелството, че те влияят непосредствено върху процеса на възпроизводство на населението и върху динамиката на неговата численост както в настоящата, така и в отминалите исторически епохи (Щерионов, 2012: 125).

Въпросът за миграциите е един от най-сложните проблеми в демографските изследвания за българските земи през новата българска история, обхващаща епохата на Възраждането от XVIII–XIX в. и развитието на следосвободенска България през периода от 1878 до 1944 г. Изследванията по тази проблематика се затрудняват от факта, че досега в българската наука не е

¹ Доц. д-р Венцислав Мучинов – Институт за изследване на населението и човека при БАН
Адрес за контакт: vencim_80@abv.bg

² Проф. д.ист.н. Щелиян Щерионов – Институт за изследване на населението и човека при БАН
Адрес за контакт: shterionov@yahoo.com

³ Гл. ас. д-р Даниела Ангелова – Институт за изследване на населението и човека при БАН
Адрес за контакт: dani_savova@yahoo.com

направено цялостно проследяване на развитието на проучванията за миграциите по българските земи през посочения период. Появата на няколко материала във връзка с тази проблематика през последните години (Мучинов, 2010; Щерионов, 2013) все още не е в състояние да запълни наличния изследователски вакуум.

Това определя *основната цел на настоящата публикация* – очертаване на достигнатото в българската наука състояние на проучванията по темата за миграционните движения на населението, обитаващо българските земи през периода от XVIII до средата на XX в., и определяне на основните изследователски полета, към които трябва да насочат усилията си бъдещите изследователи на тази проблематика. Реализацията на тази цел ще се осъществи посредством *изпълнението на следните задачи*: 1) Проследяване и анализиране на проучванията по темата в българската историография от средата на XIX в. до наши дни; 2) Определяне на главните етапи в динамиката на този тип изследвания и на основните тематични кръгове, върху които съсредоточават усилията си досегашните изследователи на тази проблематика; 3) Формулиране на неизследваните и слабо проучени тематични полета и на основните проблеми, стоящи пред тяхното разработване.

Проследяването на състоянието на проучванията по интересуващата ни проблематика ще се осъществи диференцирано за двата основни етапа в историческото развитие на българските земи през разглеждания в публикацията период – епохата на Българското национално възраждане от XVIII–XIX в. и развитието на българската държава от Освобождението през 1878 г. до средата на XX в.

* * *

На **първо място** в статията ще се разгледа **състоянието на проучванията за миграционните движения на населението, обитаващо българските земи през Възраждането**. Появата на изследвания на български автори по тази тема се отнася към средата на XIX в. В публикациите на известни български възрожденски дейци и общественици, като д-р Ив. Селимински, Г. С. Раковски и др., се поставя въпросът за големите изселвания на българското население по посока на Дунавските княжества, Бесарабия и Южна Русия от втората половина на XVIII до началото на 60-те години на XIX в. и за причините, които ги предизвикват (Селимински, 1859; Раковски, 1861). В тези публикации за първи път се отчита влиянието на руската и на османската миграционна политика спрямо намиращото се под властта на султана християнско население в българските земи.

След Освобождението на България през 1878 г. въпросът за миграциите по българските земи през последните две столетия на османска власт се засяга в изследванията на автори, като К. Иречек, Д. Маринов, Г. Занетов, Г. Димитров, Л. Милетич, И. Титоров, Й. Иванов, Ст. Романски, Ст. Чилингиров, Н. Начов, Д. Яранов, П. Ников, Хр. Гандев и др. (Иречек, 1886, 1891, 1899; Маринов, 1890; Занетов, 1891–1895, 1914, 1917; Димитров, 1895–1896; Милетич, 1902; Титоров, 1903; Иванов, 1906; Романски, 1915; Чилингиров, 1917; Начов, 1925; Яранов, 1932; Ников, 1934; Гандев, 1939, 1943; и др.). Техните усилия са насочени най-вече към проучване на емиграционните движения на българско-